

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης (ΝΑ Ευρώπη) είναι από τις λιγότερο ανεπτυγμένες στην Ευρώπη, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τη σύγχρονη Ιστορία. Η συγκεκριμένη παρατήρηση ισχύει ιδίως για όσες χώρες της περιοχής λειτούργησαν κάτω από σύστημα κεντρικού σχεδιασμού μετά τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, και αντανάκλα κυρίως το γεγονός ότι η διαδικασία εκβιομηχάνισης δεν βασίστηκε σε κριτήρια της οικονομίας της αγοράς. Συγκεκριμένα, αντί οι επενδυτικές αποφάσεις να αντανάκλουν το συγκριτικό πλεονέκτημα και τις αναμενόμενες αποδόσεις της αγοράς, απέρρεαν σε μεγάλο βαθμό από αυθαίρετες εκτιμήσεις των αρμοδίων για τον κεντρικό σχεδιασμό (United Nations/Economic Committee for Europe ή UN/ECE, 1999). Η οικονομική βιωσιμότητα των χωρών αυτών διατηρήθηκε κυρίως χάρη στη στενή τους συνεργασία με άλλες κομμουνιστικές χώρες, με τις οποίες σχημάτισαν, ως αποτέλεσμα, ένα ιδιαίτερα κλειστό σύστημα. Συνεπώς, όταν μετά την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων οι οικονομίες των χωρών αυτών βρέθηκαν αντιμέτωπες με τον ανταγωνισμό στις παγκόσμιες αγορές, αποδείχθηκε ότι, εξαιτίας της «οικονομικής απομόνωσής» τους, το μεγαλύτερο μέρος του κεφαλαίου τους εξοπλισμού δεν ήταν βιώσιμο από οικονομικής άποψης.

Έτσι, για τις περισσότερες από τις μεταβατικές οικονομίες, η τελευταία δεκαετία του 20ού αιώνα αποτέλεσε περίοδο οικονομικής υποβάθμισης. Για την ακρίβεια, η διαδικασία μετάβασης στο σύστημα της αγοράς αποκάλυψε πλήθος προβλημάτων και δυσκολιών, που δεν σχετίζονταν μόνο με την ανοικοδόμηση και ανάπτυξη της οικονομίας, αλλά και με ζητήματα σχετικά με την καθιέρωση δημοκρατικών κανόνων και την ανάγκη για μείζονες θεσμικές μεταρρυθμίσεις. Κάτι τέτοιο ίσχυε ιδίως στις χώρες της ΝΑ Ευρώπης, όπου η έλλειψη δημοκρατικής παράδοσης, καθώς και η εμφάνιση εθνικιστικών διαφορών και η έκρηξη ένοπλων συγκρούσεων προκάλεσαν παρατεταμένη πολιτική αστάθεια, η οποία με τη σειρά της επηρέασε τις οικονομικές τους επιδόσεις με ιδιαίτερα δυσμενή τρόπο.

Το παρόν κεφάλαιο αποτελεί μια σύντομη ματιά στην περιοχή της ΝΑ Ευρώπης, και επισημαίνει τα προβλήματα στα οποία θα επικεντρωθεί το

βιβλίο. Επιπλέον, περιλαμβάνει μια επισκόπηση της δομής του βιβλίου και μια σύντομη περιήληψη κάθε κεφαλαίου.

1.1 Σύντομη παρουσίαση των προβλημάτων της περιοχής

Η περιοχή της ΝΑ Ευρώπης περιλαμβάνει τις εξής υπό μετάβαση οικονομίες: Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη (ΒΕ), Βουλγαρία, Κροατία, Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ), Ρουμανία και Σερβία-Μαυροβούνιο (ΣΜ). Στον Πίνακα 1.1 παρουσιάζονται βασικά στοιχεία του έτους 2003 για τις χώρες της περιοχής, τα οποία καταδεικνύουν την οικονομική τους υστέρηση τόσο έναντι της Κεντρικής Ευρώπης (ΚΕ), όσο και έναντι των 15 κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Συγκεκριμένα, σε ό,τι αφορά το κατά κεφαλήν εισόδημα και με βάση την ισοτιμία αγοραστικής δύναμης, ο μέσος όρος για την περιοχή διαμορφώθηκε το 2003 στο 57% και στο 28% των μέσων όρων της ΚΕ και της ΕΕ αντιστοίχως.¹ Συνεπώς, από τα βασικά στοιχεία του Πίνακα 1.1 καθίσταται σαφές ότι στα τέλη του 2003 η περιοχή της ΝΑ Ευρώπης παρέμενε σε καθεστώς υπανάπτυξης, ιδίως σε σύγκριση με τις πιο προηγμένες περιοχές της Ευρώπης.

Οι οικονομικές επιπτώσεις της μετάβασης ήταν ιδιαίτερα έντονες στις χώρες της ΝΑ Ευρώπης, και διεύρυναν ακόμα περισσότερο την ανισότητά τους με τις χώρες της ΚΕ. Δύο από τους κυριότερους παράγοντες που εξηγούν την οικονομική τους υπανάπτυξη ήταν οι δυσμενείς συνθήκες εκκίνησης, (οι οποίες αντανακλούσαν τις στρεβλώσεις που είχαν κληρονομήσει οι οικονομίες τους), καθώς και η σχετική γεωγραφική τους απομόνωση, αποτέλεσμα του γεγονότος ότι βρίσκονται στην περιφέρεια της Ευρώπης. Εξίσου μεγάλη σημασία είχε η απουσία παράδοσης σε ό,τι αφορά τόσο τη δημοκρατική διακυβέρνηση, όσο και τους θεσμούς της οικονομίας της αγοράς, καθώς βοήθησε να διατηρηθούν θεσμικά κενά στις συγκεκριμένες χώρες. Η κατάσταση επιδεινώθηκε επειδή, κατά το μεγαλύτερο μέρος της περιόδου μετάβασης, οι κυβερνήσεις φάνηκαν απρόθυμες να αναλάβουν σταθερή δέσμευση ως προς τη μακροοικονομική σταθεροποίηση και τη διαρθρωτική μεταρρύθμιση.

Η διάλυση της πρώην Σοσιαλιστικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας (ΣΟΔ) της Γιουγκοσλαβίας και οι συγκρούσεις που ακολούθησαν, αρχικά στην Κροατία και τη ΒΕ και αργότερα στο Κοσσυφοπέδιο, αποσταθεροποίησαν σε μεγάλο βαθμό την περιοχή και αποτέλεσαν ένα ακόμα σημα-

1. Επισημαίνεται ότι η ΣΜ δεν περιλαμβάνεται στο μέσο όρο για την περιοχή της ΝΑ Ευρώπης, επειδή δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1

Βασικά στοιχεία για την περιοχή της ΝΑ Ευρώπης, 2003

	<i>Έκταση σε τετρ. χλμ.</i>	<i>Πληθυσμός (εκατ.)</i>	<i>ΑΕΠ (σε εκατ. \$ ΗΠΑ)^α</i>	<i>Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (\$ ΗΠΑ με τρέχουσες ισοτιμίες)</i>	<i>Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (σε € με βάση την ισοτιμία αγοραστικής δύναμης)</i>
Αλβανία	28.748	3,1	6.100,0	1.950,0	3.740,0
Βοσνία & Ερζεγοβίνη	51.129	3,9	7.050,0	1.850,0	6.030,0
Βουλγαρία	110.994	7,8	19.855,0	2.545,0	6.830,0
Κροατία	56.538	4,4	28.400,0	6.400,0	9.890,0
ΠΓΔΜ	25.713	2,0	4.670,0	2.280,0	6.340,0
Ρουμανία	238.391	21,7	56.950,0	2.620,0	6.730,0
Σερβία-Μαυροβούνιο	102.173	8,3	19.570,0	2.360,0	n.a.
ΝΑ Ευρώπη ^β	613.686	51,2	142.595,0	2.785,0	6.790,0
ΚΕ	553.871	65,9	432.215,8	6.560,0	11.985,0
ΕΕ-15	3.154.000	383,0	10.476.298,0	27.360,8	24.235,0
ΝΑ Ευρώπη ως % της ΚΕ		77,7	33,0	42,5	56,7
ΝΑ Ευρώπη ως % της ΕΕ		13,4	1,4	10,2	28,0

n.a. = μη διαθέσιμα.

^α Υπολογισμός με βάση την τρέχουσα ισοτιμία.

^β Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε € με βάση την ισοτιμία αγοραστικής δύναμης δεν περιλαμβάνει τη ΣΜ, επειδή δεν υπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία.

Πηγή: The Vienna Institute for International Economic Studies (WIIW), European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) (2003) και European Commission (2003).

ντικό αίτιο βραδείας οικονομικής ανάπτυξης. Οι ένοπλες συγκρούσεις και η επακόλουθη πολιτική αστάθεια περιόρισαν κατά πολύ τις εισροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ), με αποτέλεσμα οι χώρες της περιοχής να στερηθούν σημαντικές πηγές χρηματοδότησης από το εξωτερικό, οι οποίες θα είχαν διαδραματίσει ζωτικό ρόλο στη μελλοντική οικονομική τους μεγέθυνση.

Παρά τις ομοιότητες των οικονομιών αυτών, οι οποίες προέκυψαν κυρίως από την κοινή τους πορεία προς την υιοθέτηση του συστήματος της αγοράς, υπάρχουν και σημαντικές διαφορές. Συγκεκριμένα, υπάρχουν

διαφορές σε ό,τι αφορά το βαθμό ανάπτυξης, μιας και, σύμφωνα με τον Πίνακα 1.1, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ για το 2003 κυμάνθηκε από ποσό μικρότερο των 2.000 δολαρίων ΗΠΑ για την Αλβανία και τη ΒΕ μέχρι 6.400 δολάρια για την Κροατία, η οποία σχεδόν έφτασε το μέσο όρο της ΚΕ. Σε ό,τι αφορά το μέγεθος, η Ρουμανία είναι μακράν η μεγαλύτερη χώρα της περιοχής με βάση τον πληθυσμό και την έκταση, ενώ μαζί με τη Βουλγαρία τους αναλογεί πάνω από το 50% του ΑΕΠ της περιοχής.

Σε αυτό το σημείο, πρέπει να ασχοληθούμε με το ενδιαφέρον πρόβλημα του αν η ΝΑ Ευρώπη μπορεί να θεωρηθεί ενιαία περιφερειακή οντότητα (region) ή όχι. Κάθε ολοκληρωμένη απάντηση θα πρέπει να βασίζεται σε πολιτικά, ιστορικά, καθώς και οικονομικά κριτήρια. Πρώτον, σε ό,τι αφορά τα πολιτικά και ιστορικά κριτήρια, η απάντηση είναι μάλλον αρνητική. Για την ακρίβεια, μετά τη λήξη του 1ου Παγκοσμίου Πολέμου, που σήμανε τη διάλυση της οθωμανικής αυτοκρατορίας και της αυτοκρατορίας των Αψβούργων, οι χώρες της ΝΑ Ευρώπης εντάχθηκαν σε διαφορετικές συμμαχίες (EBRD, 2004a). Μετά το τέλος του 2ου Παγκοσμίου Πολέμου, όλες ακολούθησαν ξανά διαφορετικούς δρόμους, παρά το γεγονός ότι εντάχθηκαν στο κομμουνιστικό μπλοκ. Η Σοσιαλιστική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας ακολούθησε πιο ανεξάρτητη πορεία, δεχόμενη λιγότερες επιρροές από τη Σοβιετική Ένωση. Ωστόσο, ο βαθμός συνεργασίας ανάμεσα στις συστατικές δημοκρατίες της χώρας ήταν πολύ περιορισμένος, όπως αποκαλύφθηκε από τους πολέμους και τις εθνικές συγκρούσεις που ξέσπασαν μετά τη διάλυση της χώρας στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Αντιθέτως, η Βουλγαρία και η Ρουμανία παρέμειναν πιστά αφοσιωμένες στη Σοβιετική Ένωση μέχρι την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος. Η Αλβανία, τέλος, επέλεξε το δρόμο της σχεδόν πλήρους απομόνωσης από τον υπόλοιπο κόσμο.

Σε ό,τι αφορά τα οικονομικά κριτήρια, οι ιδιαίτερα χαλαροί εμπορικοί δεσμοί ανάμεσα στις χώρες της περιοχής, (σε συνδυασμό, τουλάχιστον μέχρι προσφάτως, με διάφορους ιδιαίτερα σημαντικούς περιορισμούς και φραγμούς στις αμοιβαίες εμπορικές συναλλαγές), αποδεικνύουν σε μεγάλο βαθμό ότι οι συγκεκριμένες χώρες δεν θεωρούν ότι αποτελούν μέλη μιας ενιαίας περιφερειακής οντότητας (δες EBRD, 2004a, Anastasakis και Bojicic-Dzelilovic, 2002). Παρ' όλα αυτά, χάρη στην ευρωπαϊκή τους προοπτική, όπως εκφράζεται μέσα από τον τελικό στόχο της ένταξής τους στην ΕΕ, ακολουθούν, πλέον, κοινή πορεία σε ό,τι αφορά τόσο τις πολιτικές, όσο και τις οικονομικές εξελίξεις. Πρώτον, σε ό,τι αφορά τις πολιτικές εξελίξεις, η ευρωπαϊκή τους προοπτική διευκόλυνε σημαντικά τη διαδικασία εκδημοκρατισμού τους, συμβάλλοντας στην εδραίωση της πολιτικής σταθερότητας και την ενίσχυση της προθυμίας για ειρηνική διευθέτηση των εντάσεων και των εθνικιστικών διαφορών. Δεύτερον, σε ό,τι αφο-

ρά τις οικονομικές εξελίξεις, ενίσχυσε την προθυμία των χωρών της ΝΑ Ευρώπης να συνεργαστούν μεταξύ τους, ενθαρρύνοντας τη σύναψη διμερών συμφωνιών ελεύθερου εμπορίου, οι οποίες μπορεί τελικά να μετατρέψουν την περιοχή σε ζώνη ελεύθερων συναλλαγών.

Παρά τα προβλήματα και τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι χώρες της ΝΑ Ευρώπης, ιδίως κατά την πρώτη δεκαετία της μετάβασης, οι προοπτικές για μελλοντική οικονομική μεγέθυνση και ευημερία παραμένουν ιδιαίτερα θετικές. Πιο συγκεκριμένα, μετά από τη λήξη του πολέμου στο Κοσσυφοπέδιο, η περιοχή έχει σημειώσει αξιόλογη πρόοδο. Η ακλόνητη δέσμευση για μακροοικονομική σταθεροποίηση και επίσπευση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, οδήγησε σε έντονη ανάκαμψη του προϊόντος και σταθερή πτώση του πληθωρισμού. Επιπλέον, η πρόοδος που σημειώνει η εδραίωση της δημοκρατικής διακυβέρνησης σε όλες τις χώρες, καθώς και η επακόλουθη πολιτική σταθερότητα, περιορίσαν σημαντικά τον επενδυτικό κίνδυνο. Αυτό, με τη σειρά του, και σε συνδυασμό με την επίσπευση της διαδικασίας ιδιωτικοποίησης, έχει επιφέρει σημαντική ανάκαμψη των εισροών ΑΞΕ. Τέλος, η συνεργασία σε περιφερειακό επίπεδο έχει καταστεί σημαντικός στόχος πολιτικής για όλες τις χώρες της περιοχής. Η περιοχή έχει, αναμφίβολα, αρχίσει να καλύπτει την απόσταση που τη χωρίζει από τις χώρες της ΚΕ, και η όλη διαδικασία μπορεί, στο βαθμό που η πολιτική σταθερότητα λάβει μόνιμο χαρακτήρα, να αποδειχθεί αρκετά αποτελεσματική.

1.2 Επισκόπηση του βιβλίου

Στην προηγούμενη ενότητα θίχτηκαν διάφορα ζητήματα, τα οποία επηρέασαν κατά κύριο λόγο τις οικονομικές επιδόσεις της περιοχής από τη στιγμή που ξεκίνησε η διαδικασία μετάβασης, και στα οποία επικεντρώνεται κυρίως το βιβλίο. Συγκεκριμένα, στόχος μας είναι να αναλύσουμε τους ευρύτερους παράγοντες οι οποίοι προσδιόρισαν σε μεγάλο βαθμό την πορεία των χωρών της ΝΑ Ευρώπης κατά τη διάρκεια της μετάβασης, ιδίως σε ό,τι αφορά τις οικονομικές τους επιδόσεις. Συνεπώς, στο επίκεντρο της ανάλυσης μας βρίσκονται ζητήματα τα οποία αφορούν τη μακροοικονομική σταθεροποίηση, τη διαρθρωτική μεταρρύθμιση, την ανάπτυξη του εμπορίου και την προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων.

Το βιβλίο αποτελείται από δύο μέρη. Το πρώτο μέρος, το οποίο εκτείνεται από το Κεφάλαιο 2 έως το Κεφάλαιο 7, επικεντρώνεται στους εσωτερικούς παράγοντες που κυρίως συνδέονται με θέματα πολιτικής και οι οποίοι προσδιόρισαν τις οικονομικές επιδόσεις των χωρών της ΝΑ Ευρώπης κατά τη διάρκεια της μετάβασης. Πρόκειται για ευρύτερους προσδιοριστικούς

παράγοντες οι οποίοι αναφέρονται, κυρίως, στις αρχικές συνθήκες που είχαν να αντιμετωπίσουν οι συγκεκριμένες χώρες κατά την εκκίνηση της διαδικασίας μετάβασης, στην αποτελεσματικότητα της μακροοικονομικής σταθεροποίησης και στο βαθμό προόδου των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Συγκεκριμένα, η ανάλυσή μας ξεκινά στο Κεφάλαιο 2, με την παρουσίαση τυπικών χαρακτηριστικών γνωρισμάτων της μετάβασης, όπως τα βίωσαν οι χώρες της ΝΑ Ευρώπης κατά την πρώτη δεκαετία της διαδικασίας μετασχηματισμού. Προβάλλει με σαφήνεια τις τεράστιες δυσκολίες που αντιμετώπισε η οικονομία της περιοχής, ιδίως σε σύγκριση με την αντίστοιχη εμπειρία των χωρών της ΚΕ. Στη συνέχεια, το Κεφάλαιο 3 εξετάζει τη σπουδαιότητα των αρχικών συνθηκών, άρα και το βαθμό στον οποίο οι οικονομικές επιδόσεις επηρεάστηκαν δυσμενώς από τις στρεβλώσεις που κληροδότησε ο κεντρικός σχεδιασμός στις οικονομίες.

Αν και οι αρχικές συνθήκες μπορεί να επηρέασαν σημαντικά την οικονομική επίδοση ήδη από τις αρχές της μεταβατικής περιόδου, καθώς προχωράει η μετάβαση, το βάρος πέφτει στην αποτελεσματικότητα της μακροοικονομικής πολιτικής και της πολιτικής διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Τα Κεφάλαια 4, 5 και 6 εστιάζονται στην αποτελεσματικότητα των συγκεκριμένων μορφών πολιτικής στις χώρες της ΝΑ Ευρώπης. Πιο συγκεκριμένα, το Κεφάλαιο 4 επικεντρώνεται στην περίοδο πριν από τη σύρραξη του Κοσσυφοπεδίου (τέλη 1998), ενώ το Κεφάλαιο 5 εξετάζει την περίοδο μετά τον πόλεμο, (δηλαδή από το 1999 και μετά), φθάνοντας μέχρι εκεί που επιτρέπουν τα διαθέσιμα στοιχεία. Όπως θα εξηγήσουμε παρακάτω με μεγαλύτερη λεπτομέρεια, επειδή στην περίπτωση της ΒΕ και της ΣΜ η μετάβαση ξεκίνησε πολύ αργότερα σε σύγκριση με άλλες χώρες της περιοχής, η ανάλυση του Κεφαλαίου 4 εστιάζεται μόνο στις πέντε χώρες οι οποίες ξεκίνησαν νωρίς, ενώ η ανάλυση του Κεφαλαίου 5 αναφέρεται και στις 7 χώρες της περιοχής. Κατόπιν, το Κεφάλαιο 6 εξετάζει το βαθμό προόδου που έχουν σημειώσει οι χώρες της περιοχής σε ό,τι αφορά τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, με βάση τους διαρθρωτικούς δείκτες τους οποίους έχει αναπτύξει η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (EBRD). Τέλος, στο Κεφάλαιο 7, γίνεται μια απόπειρα να διερευνηθεί εμπειρικά η σχετική σπουδαιότητα των ευρύτερων προσδιοριστικών παραγόντων, οι οποίοι εξετάστηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, ως προς τις οικονομικές επιδόσεις των χωρών της ΝΑ Ευρώπης. Με άλλα λόγια, προσπαθούμε να εκφράσουμε ποσοτικά τη συνεισφορά των παραγόντων αυτών στην εξέλιξη του εθνικού προϊόντος των εν λόγω χωρών.

Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου, εξετάζονται ζητήματα που προκύπτουν από τις εξωτερικές σχέσεις της ΝΑ Ευρώπης με τον υπόλοιπο κόσμο. Αποτελείται από τρία κεφάλαια, τα οποία εστιάζονται στις εξελίξεις

των διεθνών εμπορικών σχέσεων και της εισροής άμεσων ξένων επενδύσεων, καθώς και στο ρόλο του ευρώ αναφορικά με τις συναλλαγματικές ρυθμίσεις που ισχύουν στις χώρες της ΝΑ Ευρώπης. Έτσι, στο Κεφάλαιο 8 διερευνάται η μορφή του εμπορίου των χωρών της ΝΑ Ευρώπης σε σχέση με τη γεωγραφική του κατανομή, και την κλαδική του σύνθεση. Επιπλέον, στο ίδιο κεφάλαιο θα εξεταστεί με μεγαλύτερη λεπτομέρεια και το ζήτημα του χαμηλού επιπέδου εμπορικών συναλλαγών ανάμεσα στις χώρες της περιοχής. Στη συνέχεια, το Κεφάλαιο 9 επικεντρώνεται στις επιδόσεις των χωρών της ΝΑ Ευρώπης ως προς την προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων. Συγκεκριμένα, εξετάζονται οι επιδόσεις επιμέρους χωρών, αλλά και του συνόλου της περιοχής, και συγκρίνονται με τις επιδόσεις των χωρών της ΚΕ. Ακόμα, προσπαθούμε να εντοπίσουμε τους σημαντικότερους παράγοντες που ευθύνονται για τις κακές επιδόσεις των οικονομιών της ΝΑ Ευρώπης, ιδίως κατά την πρώτη δεκαετία της μετάβασης. Το τελευταίο κεφάλαιο επικεντρώνεται στο ευρώ και στον τρόπο με τον οποίο ενδέχεται να επηρεάσει τη συναλλαγματική πολιτική που εφαρμόζει κάθε χώρα της περιοχής. Εξετάζοντας τις οικονομικές συνθήκες και τους στόχους της πολιτικής σε κάθε χώρα, η ανάλυσή μας αξιολογεί τις συνέπειες του ευρώ σε ό,τι αφορά τόσο τη βιωσιμότητα, όσο και την αποτελεσματικότητα του τρέχοντος καθεστώτος συναλλαγματικών ισοτιμιών στις χώρες της ΝΑ Ευρώπης.

1.3 Διευκρινιστικά σχόλια

Πρέπει να επισημάνουμε ότι στα Κεφάλαια 2, 3, 4 και 7 η ανάλυσή μας δεν βασίζεται σε επτά, αλλά σε πέντε χώρες της περιοχής, δηλαδή την Αλβανία, τη Βουλγαρία, την ΠΓΔΜ, την Κροατία και τη Ρουμανία. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι, όπως αναφέραμε, η ΒΕ και η ΣΜ ξεκίνησαν τη διαδικασία μετάβασής τους πολύ αργότερα. Πιο συγκεκριμένα, στη ΒΕ η Συμφωνία του Ντίετον υπογράφηκε το Δεκέμβριο του 1995, ενώ στη ΣΜ η πολιτική αλλαγή έλαβε χώρα τον Οκτώβριο του 2000. Στην ουσία, λοιπόν, η διαδικασία μετάβασης στις δύο χώρες ξεκίνησε κατά το επόμενο έτος μετά από τις δύο αυτές εξελίξεις (δηλαδή το 1996 και το 2001 για τη ΒΕ και τη ΣΜ αντιστοίχως). Επειδή, λοιπόν, τα συγκεκριμένα κεφάλαια επικεντρώνονται σε ζητήματα σχετικά με την πρώτη δεκαετία της μετάβασης, βασίζονται ουσιαστικά στις πέντε χώρες που ξεκίνησαν νωρίς. Έχετε υπόψη, ότι για τους σκοπούς της ανάλυσής μας θεωρούμε πως η πρώτη δεκαετία της μετάβασης εκτείνεται μέχρι την περίοδο πριν από τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου (δηλαδή μέχρι τα τέλη του 1998). Η χρονική εκείνη στιγμή συμπίπτει με τη λήξη μιας μάλλον «δυσάρεστης» περιόδου, η οποία

χαρακτηριζόταν κυρίως από συγκρούσεις, οικονομική οπισθοδρόμηση και περιορισμένη πρόοδο της σταθεροποίησης και των μεταρρυθμίσεων. Η λήξη του πολέμου τον Ιούνιο του 1999 αποτέλεσε σημείο καμπής για τις χώρες της ΝΑ Ευρώπης, καθώς σηματοδότησε την έναρξη μιας νέας εποχής, σε ό,τι αφορούσε τις προοπτικές της οικονομικής μεγέθυνσής τους. Οφειλόταν κυρίως στο γεγονός ότι η διεθνής κοινότητα ανανέωσε τη δέσμευσή της να παρακολουθεί στενότερα την πρόοδο της διαδικασίας μετάβασης, αλλά και οι κυβερνήσεις των συγκεκριμένων χωρών ανανέωσαν τη δέσμευσή τους να λάβουν αποφασιστικότερα μέτρα σταθεροποίησης και μεταρρύθμισης.

Η δεύτερη παρατήρηση έχει να κάνει με το γεγονός ότι, στις περισσότερες αναλύσεις μας, συγκρίνουμε τις επιδόσεις των χωρών της ΝΑ Ευρώπης με τις επιδόσεις των χωρών της Κεντρικής Ευρώπης. Η ΚΕ περιλαμβάνει τις εξής 5 χώρες: Δημοκρατία της Τσεχίας, Ουγγαρία, Πολωνία, Δημοκρατία της Σλοβακίας και Σλοβενία. Στην περίπτωση των παραπάνω χωρών, η διαδικασία μετάβασης έχει ολοκληρωθεί, όπως αποδείχθηκε από το γεγονός ότι το 2004 έγιναν πλήρη μέλη της ΕΕ. Στην ανάλυσή μας, οι συγκεκριμένες χώρες χρησιμοποιούνται ως σημείο αναφοράς, για να αξιολογηθεί ο βαθμός προόδου ή υστέρησης των χωρών της ΝΑ Ευρώπης απέναντι σε μια ομάδα χωρών, οι οποίες θεωρούνται μάλλον επιτυχημένες.

Τέλος, αξίζει να αναφερθούμε στα μεγάλα προβλήματα που υπάρχουν σε ό,τι αφορά τα στοιχεία. Η ποιότητα των δεδομένων αποτέλεσε σημαντικό εμπόδιο, το οποίο αναγνωρίζουν όλες σχεδόν οι μελέτες για τις υπό μετάβαση οικονομίες. Ιδίως σε ό,τι αφορά τα επίσημα δεδομένα για το εθνικό προϊόν, είναι πολύ πιθανό να γίνεται υποεκτίμηση τόσο του εθνικού προϊόντος, όσο και των ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης, εξαιτίας της εμφάνισης του ιδιωτικού τομέα, ο οποίος αρχικά δεν καλυπτόταν πλήρως από τα στατιστικά στοιχεία, καθώς επίσης και εξαιτίας της μεγάλης ανάπτυξης της παραοικονομίας.²

2. Η έκταση της παραοικονομίας κατά τη διάρκεια της μετάβασης εξετάζεται από τους Johnson, Kaufmann και Shleifer (1977).